

Socijalna ekonomija u Europskoj uniji

RAFAEL CHAVES

JOSÉ LUIS MONZÓN CAMPOS

International Centre of Research and Information
on the Public, Social and Cooperative Economy (CIRIEC)
Madrid, Španjolska

UDK: 330.342.146(4)EU

doi: 10.3935/rsp.v17i1.936

Ova sažeta studija, koju je za Europski ekonomski i socijalni odbor (EESC) pripremio Međunarodni centar za istraživanje i informacije o javnoj, socijalnoj i zadružnoj ekonomiji (CIRIEC), usredotočena je primarno na dva aspekta socijalne ekonomije: pojmovno-konceptualna pitanja i usporednu analizu stanja i trendova socijalne ekonomije u EU i zemljama članicama. Značajan prostor u izvještaju posvećen je povijesnom razvoju koncepta, teorijskim pristupima, nacionalnim određenjima i komponentama socijalne ekonomije. U drugom dijelu izvještaja analiziraju se statistički pokazatelji o socijalnoj ekonomiji u zemljama EU-a i posebno se argumentira društvena korisnost socijalne ekonomije. Na kraju se daje pregled zakonske regulative o organizacijama socijalne ekonomije u zemljama EU-a i naznačuju se odrednice javne politike prema socijalnoj ekonomiji na razini EU-a.

Prevođenje sažetka ove studije poticaj je za razmišljanja i istraživanja domaćoj znanstvenoj i stručnoj javnosti, osobito glede aktualizacije uloge neprofitnih i srodnih organizacija u hrvatskom društvu. Koncept razvoja socijalne ekonomije, kako se vidi u ovoj studiji, podrazumijeva pluralizam različitih organizacija trećega sektora, koje su često hibridnog karaktera, i ovisno o tradiciji, imaju različitu ulogu u europskim zemljama. Socijalna ekonomija kao važan razvojni čimbenik na dnevnom je redu različitih tijela Europske unije, a projekti ovih organizacija mogu računati s izdašnom financijskom potporom. Područje socijalne ekonomije postaje sve relevantnijom akademskom i istraživačkom disciplinom CIRIEC-a, koji organizira istraživanja i međunarodne konferencije na ovu temu. Za 2010. godinu središnji skup će se održati u Berlinu (http://www.ciriec.ulg.ac.be/en/pages/0_1presentation.htm). U Hrvatskoj je do recepcije ove teme došlo preko međunarodnih programa razvoja civilnog društva. Dominacijom anglosaksonskih donatora uglavnom se govorilo o socijalnom poduzetništvu, a pojam socijalna ekonomija veoma je rijetko korišten. U raspravama koje su podupirali donatori iz anglosaksonske tradicije u pravilu se nije govorilo o zadrukarstvu kao važnoj sastavnici socijalnog i gospodarskog razvoja.

Izvorniku ovdje priloženog prijevoda sažetka studije, kao i studiji u punom obimu može se pristupiti na mrežnim stranicama europskog ekonomskog i socijalnog odbora (http://www.eesc.europa.eu/groups/3/index_en.asp?id=1405GR03EN).

Ključne riječi: socijalna ekonomija, treći sektor, neprofitne organizacije, društvena korisnost, Europska unija.

UVOD

Ovo je sažetak izvještaja koji je pripremio Međunarodni centar za istraživanje i informacije o javnoj, socijalnoj i zadružnoj ekonomiji (CIRIEC - International Centre of Research and Information on the Public, Social and Cooperative Economy) na zahtjev Europskog ekonomskog i socijalnog odbora (EESC-a - European Economic and Social Committee), koji se sastoji od konceptualne i komparativne analize situacije u kojoj se nalazi socijalna ekonomija (SE) u Europskoj uniji (EU) i u njezinih dvadeset i pet zemalja članica. Izvještaj je završen 2006. godine i iz tog razloga ne uključuje Bugarsku i Rumunjsku, koje su se Europskoj uniji priključile 1. siječnja 2007.

Izvještaj su napisali te njegovu izradu vodili Rafael Chaves i José Luis Monzón iz CIRIECA-a, uz savjete odbora stručnjaka u sastavu: D. Demoustier (Francuska), L. Frobel (Švedska) i R. Spear (Velika Britanija).

Pomagali su im i istaknuti sektorski stručnjaci organizacija koje predstavljaju različite obitelji unutar područja socijalne ekonomije: Zadruga Europe (*Cooperatives Europe*), Međunarodna udruga uzajamnih društava (AIM - International Association of Mutual Societies), Međunarodna udruga društava za uzajamno osiguranje (AISAM - International Association of Mutual Insurance Companies), Europska stalna konferencija zadruga, uzajamnih društava, udruga i zaklada (CEP-CMAF - The European Standing Conference of Co-operatives, Mutual societies, Associations and Foundations), Europski centar za zaklade, (EFC - The European Foundation Centre), Confederazione Cooperative Italiana (Confcooperative), Lega Nazionale della Cooperative e Mutue (LEGACOOOP) i Confederación Empresarial Española de la Economía Social (CEPES). U rad je aktivno bio uključen znanstveni odbor CI-

RIEC-a za socijalnu ekonomiju i europske sekcije CIREC-a.

Konceptualno određivanje socijalne ekonomije utemeljeno je na priručniku Europske komisije o područjima za zaklade i uzajamna društva te na formulacijama koje su osmislile organizacije koje predstavljaju socijalnu ekonomiju u Europi, s ciljem postizanja širokog političkog i znanstvenog konsenzusa.

Za komparativnu analizu postojeće situacije socijalne ekonomije po pojedinim zemljama, CIRIEC je uspostavio mrežu dopisnika koja se početno sastojala od pedeset i dva stručnjaka iz dvadeset i šest zemalja EU-a (znanstvenika, sektorskih stručnjaka i visoko pozicioniranih državnih službenika).

POVIJESNA EVOLUCIJA KONCEPTA SOCIJALNE EKONOMIJE

Pučke udruge i zadruga u povijesnom nastanku socijalne ekonomije

Socijalna ekonomija je kao aktivnost povijesno povezana s pučkim udrugama i zadrugama, što čini njezinu srž. Sustav vrijednosti i principi poslovanja pučkih udruga, sintetizirani povijesnim pokretom zadruga, oblikovali su moderan koncept socijalne ekonomije, koji je izgrađen oko zadruga, uzajamnih društava, udruga i zaklada.

Domet i područje aktivnosti socijalne ekonomije danas

U EU-25 u 2005. godini bilo je aktivno preko 240 000 zadruga. One su snažno prisutne u svim područjima ekonomske aktivnosti, a posebno se ističu u poljoprivredi, financijskom posredovanju, maloprodaji i stambenim pitanjima te kao zadruga radnika u industrijskim, građevinskim i uslužnim sektorima. Te zadruga zapošljavaju 3,7 milijuna ljudi i imaju 143 milijuna članova.

Uzajamna društva za zdravstvenu i socijalnu dobrobit pružaju pomoć i pokrivaju preko 120 milijuna ljudi. Društva za uzajamno osiguranje zauzimaju 23,7% udjela na tržištu.

U 1997. godini, u EU-15 udruge su zapošljavale 7,13 milijuna ljudi, a 2005. godine, u EU-25 obuhvaćale su preko 4% BDP-a i članstvo od 50% građana Europske unije. U 2000. godini, EU-15 imala je preko 75 000 zaklada, koje su od 1980. godine u snažnom porastu u svih 25 zemalja članica, uključujući nove EU članice iz srednje i istočne Europe. Preko 5 milijuna volontera u EU-25 obavlja rad u ekvivalentu punog radnog vremena.

Zaključno, u proteklim desetljećima, nadilazeći svoju kvantitativnu značajnost, socijalna ekonomija nije samo nametnula svoju sposobnost da značajno doprinosi razrješavanju novih socijalnih problema, već je i osnažila svoju poziciju kao institucija nužna za stabilan i održiv gospodarski rast, usklađujući usluge s potrebama, povećavajući vrijednost gospodarskih aktivnosti koje služe socijalnim potrebama, pravednijoj raspodjeli dohotka i bogatstva, ispravljujući neravnoteže tržišta rada i ukratko, produbljujući i osnažujući ekonomsku demokraciju.

Određivanje i institucionalno prepoznavanje socijalne ekonomije danas

Najnovije konceptualno određivanje socijalne ekonomije učinile su njezine vlastite organizacije u Povelji načela socijalne ekonomije (*Charter of Principles of the Social Economy*) koju promiče Europska stalna konferencija zadruga, uzajamnih društava, udruga i zaklada CEP-CMAF.

Ta načela su:

- pojedinac i socijalni cilj kao prioritet nad kapitalom
- dobrovoljno i otvoreno članstvo
- demokratska kontrola koju provode članovi (ne tiče se zaklada jer nemaju članove)
- kombinacija interesa članova/korisnika i/ili općeg interesa
- obrana i primjena načela solidarnosti i odgovornosti
- autonomno upravljanje i nezavisnost od države
- većina viškova koristi se radi postizanja ciljeva održivog razvoja, usluga u interesu članova ili u općem interesu.

Cvjetanje socijalne ekonomije prepoznato je u političkim i pravnim krugovima, na nacionalnoj i europskoj razini. Na europskoj razini, Europska je komisija 1989. objavila priopćenje pod nazivom Poduzeća u sektoru *Économie Sociale*: europsko tržište bez granica. Iste godine, Komisija je sponzorirala prvu konferenciju o socijalnoj ekonomiji (Pariz) i stvorila je Odjel za socijalnu ekonomiju unutar Opće uprave XXIII. politika poduzetništva, trgovina, turizam i socijalna ekonomija¹. Tijekom 1990., 1992., 1993. i 1995. godine Komisija je promovirala europske konferencije o socijalnoj ekonomiji u Rimu, Lisabonu, Bruxellesu i Sevilli. Luksemburški samit održan 1997. prepoznao je ulogu poduzeća socijalne ekonomije u lokalnom razvoju i stvaranju radnih mjesta te pokrenuo pilot akciju Treći sustav i zapošljavanje, prihvaćajući područje socijalne ekonomije kao svoje referentno područje.

Također, u Europskom parlamentu Međugrupa za socijalnu ekonomiju djeluje

¹ Kasnijom reorganizacijom Komisije, mijenja naziv u Opću upravu za poduzetništvo i industriju (op. ur.).

od 1990. U 2006. godini Europski parlament zatražio je od Komisije »da poštuje socijalnu ekonomiju i objavi priopćenje o ovom kamenu temeljcu europskog socijalnog modela«.

Europski ekonomski i socijalni odbor (EESC) objavio je mnoge izvještaje i mišljenja o doprinosima poduzeća socijalne ekonomije u postizanju raznih ciljeva javnih politika.

Prema prepoznavanju socijalne ekonomije u sustavu nacionalnih računa

Poduzeća i organizacije koje tvore dio koncepta socijalne ekonomije nisu prepoznate kao poseban institucijski sektor u sustavu nacionalnih računa. Zadruga, uzajamna društva, udruge i zaklade raspršene su u nacionalnim računima i samim time teško su uočljive.

Nedavno je Europska komisija napisala **Priručnik za otvaranje podračuna poduzeća u socijalnoj ekonomiji (zadruga i uzajamna društva)** koji će omogućiti prikupljanje konzistentnih, točnih i pouzdanih podataka o vrlo značajnom dijelu socijalne ekonomije, onom zadruga, uzajamnih društava i drugih sličnih poduzeća.

Kako priručnik za podračune poduzeća socijalne ekonomije navodi, metode koje koriste današnji nacionalni sustavi računa, ukorijenjeni sredinom 20. stoljeća, razvili su alate za obradu glavnih stavki nacionalne ekonomije u kontekstu miješane ekonomije sa snažnim privatnim kapitalističkim sektorom i komplementarnim te često intervencionističkim javnim sektorom. Logično je prema tome da u sustavu nacionalnih računa koji se vrte oko bipolarne institucionalne stvarnosti ostaje malo prostora za treći stup koji nije niti javni niti kapitalistički, dok se ovaj drugi može gotovo u potpunosti poistovjetiti s privatnim sektorom. Ovo je bio jedan važan čimbenik koji objašnjava **institucionalnu nevidljivost so-**

cijalne ekonomije u današnjem društvu i, kao što priručnik Komisije priznaje, on je u suprotnosti sa sve većom važnošću organizacija koje su dio socijalne ekonomije.

Definicija socijalne ekonomije koja odgovara sustavima nacionalnih računa

Radna definicija socijalne ekonomije koja je predložena u ovom izvještaju je:

»Privatna, formalno organizirana poduzeća, koja posjeduju autonomnost odlučivanja i slobodu članstva, koja su stvorena kako bi odgovorila na potrebe svojih članova na tržištu, proizvođači dobra i pružajući usluge, osiguranje i financijska sredstva, gdje donošenje odluke i bilo koja distribucija profita ili viškova među članovima nije izravno povezana s kapitalom ili prilozima koje svaki član daje i gdje svaki član ima po jedan glas. Socijalna ekonomija također uključuje privatne, formalno-organizirane organizacije koje imaju autonomnost donošenja odluka i slobodu članstva, koje stvaraju netržišne usluge za kućanstva i čije viškove, ako postoje, ne mogu prisvojiti ekonomski akteri koji ih stvaraju, kontroliraju ili financiraju.«

Ova je definicija u potpunosti konzistentna s konceptualnim određenjem socijalne ekonomije koje je vidljivo u Povelji načela socijalne ekonomije CEP-CMAF-a. U terminima nacionalnih računa, ona obuhvaća dva glavna podsektora socijalne ekonomije: a) podsektor tržišta ili poduzetništva i b) netržišni podsektor proizvodnje. Ova je klasifikacija vrlo korisna za dobivanje pouzdanih podataka i za analizu gospodarskih aktivnosti u skladu sa sustavom nacionalnih računa koji je trenutačno na snazi. Ipak, sa socio-ekonomskog gledišta očito ne postoji čvrsta granica između ta dva podsektora, već su vidljive bliske veze između tržišta i netržišta u socijalnoj ekonomiji kao rezultat

karakteristike koju sve organizacije socijalne ekonomije dijele: one su **organizacije ljudi koji obavljaju aktivnost s glavnim ciljem podmirivanja potreba ljudi, a ne nagrađivanja kapitalističkih ulagača.**

U skladu s gore navedenom definicijom, **zajedničke karakteristike** ovih dvaju podsektora socijalne ekonomije su:

- 1) Privatni su, drugim riječima, nisu dio javnog sektora niti ih on kontrolira.
- 2) Formalno su organizirani, to jest obično imaju pravnu osobnost.
- 3) Imaju autonomnost u odlučivanju, a to znači da imaju potpunu mogućnost biranja i otpuštanja svojih upravljačkih tijela te moć kontroliranja i organiziranja svih svojih aktivnosti.
- 4) Imaju slobodu članstva, drugim riječima, nije obvezno pridružiti im se.
- 5) Bilo kakva distribucija profita ili viškova među članovima-korisnicima, u slučaju da do njih dođe, nije proporcionalna kapitalu ili prilozima koje članovi plaćaju, već njihovim aktivnostima ili transakcijama s organizacijom.
- 6) Djeluju ekonomski samo za sebe, kako bi podmirili potrebe ljudi, kućanstava ili obitelji. Iz tog se razloga za organizacije socijalne ekonomije kaže da su **organizacije ljudi a ne kapitala**. Rade s kapitalom i drugim nemonetarnim resursima, ali **ne i za kapital**.
- 7) One su demokratske organizacije. Osim nekih dobrovoljnih organizacija koje pružaju netržišne usluge kućanstvima, primarna razina socijalne ekonomije ili organizacije prvog reda primjenjuju načelo »jedna osoba - jedan glas« u svojem procesu donošenja odluka, neovisno o kapitalu ili prilozima koje članovi ulažu. Organizacije na drugim razinama također su demokratski organizirane. Članovi imaju većinsku ili isključivu kontrolu nad donošenjem odluka u organizaciji.

Vrlo važna karakteristika organizacija socijalne ekonomije koja je duboko ukorijenjena u njihovoj povijesti je demokratska kontrola, s jednakim pravom glasa (»jedna osoba - jedan glas«) u procesu donošenja odluka.

Ipak, gore navedena radna definicija socijalne ekonomije obuhvaća dobrovoljne neprofitne organizacije koje su **proizvođači netržišnih usluga za kućanstva**, čak i ako ne posjeduju demokratsku strukturu, čime se dopušta da vrlo značajno **socijalno djelovanje organizacija trećeg sektora koje proizvode socijalna ili posebna dobra** (eng. *merit good*), neupitne društvene korisnosti, bude uključeno u socijalnu ekonomiju.

Tržišni ili poslovni podsektor socijalne ekonomije

Tržišni podsektor socijalne ekonomije sačinjavaju, u biti, zadruge i uzajamna društva, poslovne grupe koje kontroliraju zadruge, uzajamna društva i druge organizacije socijalne ekonomije, ostale slične organizacije kao što su španjolske radničke organizacije (*sociedades laborales*) i određene neprofitne institucije koje pružaju usluge za poduzeća socijalne ekonomije.

Netržišni podsektor socijalne ekonomije

Velika većina ovog podsektora sastoji se od udruga i zaklada, iako se mogu pronaći i organizacije s drugim pravnim oblicima. Sastoji se od svih organizacija socijalne ekonomije koje se prema kriterijima nacionalnih računa određuju kao netržišni proizvođači, npr. organizacije koje pružaju većinu proizvoda bez naknade ili po cijeni koja ekonomski nije značajna.

Socijalna ekonomija: pluralizam i zajednička jezgra identiteta

Socijalna ekonomija se u europskom društvu nametnula kao **stup društvene ko-**

risnosti koji stoji između kapitalističkog sektora i javnog sektora. Ona se svakako sastoji od puno aktera. Sferu djelovanja socijalne ekonomije čine, zajedno, stare i nove socijalne potrebe. Ove potrebe osobe mogu podmiriti preko poduzeća koja djeluju na tržištu, gdje gotovo sve zadruge i uzajamna društva dobivaju većinu svojih resursa, ili putem udruga i zaklada, od kojih gotovo sve pružaju netržišne usluge pojedincima, kućanstvima ili obiteljima te obično dobivaju većinu svojih resursa iz donacija, članarina, subvencija, itd.

Ne može se ignorirati da raznolikost resursa i aktera organizacija socijalne ekonomije dovodi do razlike u dinamici njihovog ponašanja i njihovih odnosa s okolinom. Na primjer, volonteri se uglavnom nalaze u organizacijama netržišnog podsektora (uglavnom udruge i zaklade), dok tržišni podsektor socijalne ekonomije (zadruge, uzajamna društva i slična poduzeća) gotovo nema volontera, osim u socijalnim poduzećima koja su jasan primjer hibrida tržišta i netržišta s velikom raznolikošću resursa (tržišno-novčani, javne subvencije i volontiranje) i aktera unutar organizacije (članovi, zaposlenici, volonteri, tvrtke i javna tijela).

Pluralna socijalna ekonomija koja nameće i konsolidira svoje mjesto u pluralnom društvu ne predstavlja mješavinu bez identiteta ili interpretativne vrijednosti. Upravo suprotno, zajednička jezgra identiteta socijalne ekonomije učvršćena je velikom i raznolikom grupom slobodnih dobrovoljnih mikroekonomskih entiteta koje je stvorilo civilno društvo, odnosno neprofitne organizacije, kako bi se odgovorilo na potrebe pojedinaca, kućanstava i obitelji te ih se riješilo, ali ne s ciljem naplaćivanja ili pokrivanja ulagača ili kapitalističkih poduzeća. Tijekom prošlih 200 godina, ovaj je široki spektar (tržišni i netržišni, od uzajamnog ili općeg interesa) oblikovao treći sektor, na način na koji je ovdje određen kroz pristup socijalne ekonomije.

GLAVNI TEORIJSKI PRISTUPI POVEZANI S KONCEPTOM SOCIJALNE EKONOMIJE

Treći sektor kao točka susreta

Treći sektor postao je točka susreta različitih koncepata, prije svega neprofitnog sektora i socijalne ekonomije koji se, unatoč tome što opisuju sfere koje imaju velika područja preklapanja, ne podudaraju u potpunosti. Nadalje, teorijski pristupi koji su razvijeni iz ovih koncepata pripisuju različite funkcije trećem sektoru u današnjim gospodarstvima.

Pristup neprofitne organizacije

Glavni teorijski pristup koji se bavi trećim sektorom, osim pristupa socijalne ekonomije, dolazi s engleskog govornog područja: literatura o **neprofitnom sektoru** ili **neprofitnim organizacijama** (NPO) prvi put se pojavila prije trideset godina u Sjedinjenim Državama. U biti, ovaj pristup samo pokriva privatne organizacije koje imaju ugovore o udruživanju koji im zabranjuju da viškove razdijele onima koji su ih osnovali ili onima koji ih kontroliraju ili financiraju.

Te organizacije su:

- a) **Organizacije**; imaju institucijsku strukturu i ustroj. Obično su pravne osobe.
- b) **Privatne**, to jest institucijski odvojene od vlade, iako mogu primati javna sredstva i javne dužnosnike u svojim upravljačkim tijelima.
- c) **Imaju vlastitu upravu**, to jest mogu kontrolirati vlastite aktivnosti i slobodno birati i razrješavati dužnosti svoja upravljačka tijela.
- d) **Neprofitna razdjela sredstava**, to jest neprofitne organizacije mogu stvarati profite. Međutim, moraju ih natrag ulagati u glavnu misiju te organizacije, a ne razdijeliti vlasnicima, članovima, osnivačima ili upravljačkim tijelima organizacije.

e) **Dobrovoljne**, što znači dvije stvari: prvo, članstvo nije obvezno ili pravno nametnuto i drugo, moraju imati volontere koji sudjeluju u njihovim aktivnostima ili upravljanju.

Pristup ekonomije solidarnosti

Ovaj se pristup razvio u Francuskoj i nekim zemljama Latinske Amerike tijekom posljednje četvrtine 20. stoljeća, a uvelike je povezan sa značajnim porastom koji je treći sektor iskusio u odnosu na nove socijalne potrebe brojnih grupa koje su u riziku socijalne isključenosti. Koncept **ekonomije solidarnosti** vrti se oko tri stupa: tržišta, države i uzajamnosti. Ovo posljednje odnosi se na nemonetarnu razmjenu u sferi primarne društvenosti koja se iznad svega poistovjećuje s članstvom u udrugama. Pristup ekonomije solidarnosti je nastojanje da se ta tri stupa sustava povežu kako bi specifična iskustva koja su organizirana unutar njih tvorila hibride tržišnog, netržišnog i nemonetarnog gospodarstva čiji su resursi također pluralni u svojem izvorištu: tržišni (prodaja dobara i usluga), netržišni (državne subvencije i donacije) i nemonetarni (volonteri).

Pristup ekonomije solidarnosti ima važne točke konvergencije s pristupom socijalne ekonomije, u tolikoj mjeri da se koristi i izraz **socijalna ekonomija i ekonomija solidarnosti**. Također, s praktične strane, sve organizacije koje se smatraju dijelom ekonomije solidarnosti neupitno su i dio socijalne ekonomije.

Zbog njihove važnosti, glavne sličnosti i razlike između pristupa socijalne ekonomije i pristupa neprofitne organizacije preispituju se u sljedećem poglavlju.

Sličnosti i razlike između koncepta socijalne ekonomije i pristupa neprofitne organizacije

Što se tiče sličnosti između socijalne ekonomije i pristupa neprofitne organiza-

cije, četiri od pet kriterija koje je pristup neprofitne organizacije uspostavio kako bi definirao sferu trećeg sektora zahtijeva i pristup socijalne ekonomije: **privatne, formalno organizirane** organizacije s **autonomijom odlučivanja** (samo-upravljanje) i **slobodom članstva** (dobrovoljno sudjelovanje).

Međutim, postoje tri određenja trećeg sektora gdje se pristupi neprofitne organizacije i socijalne ekonomije očito razlikuju:

a) Neprofitni kriterij

U pristupu neprofitne organizacije, sve organizacije koje na bilo koji način raspodjeljuju profite osobama ili organizacijama koje su ih osnovale ili koje ih kontroliraju ili financiraju isključene su iz trećeg sektora. Drugim riječima, organizacije trećeg sektora moraju striktno primijeniti nedistribucijsko ograničenje. Uz nedistribuiranje profita, pristup neprofitne organizacije zahtijeva da organizacije trećeg sektora budu neprofitne, drugim riječima, da nisu primarno osnovane za ostvarivanje profita ili ostvarivanje povrata financijskih sredstava.

U pristupu socijalne ekonomije, neprofitni kriterij u tom smislu nije ključan zahtjev za organizacije trećeg sektora. Naravno, pristup socijalne ekonomije uzima u obzir da mnoge organizacije koje strogo primjenjuju neprofitni kriterij pripadaju trećem sektoru: široki sektor udruga, zaklada, socijalnih poduzeća i drugih neprofitnih organizacija koje pružaju usluge osobama i obiteljima te koje zadovoljavaju neprofitni kriterij pristupa neprofitne organizacije i sve kriterije socijalne ekonomije koji su postavljeni u ovom izvještaju. Međutim, dok zadruge i uzajamna društva tvore presudnu jezgru socijalne ekonomije, pristup neprofitne organizacije isključuje ih iz trećeg sektora jer većina njih raspodjeljuje dio dobiti svojem članstvu.

b) Kriterij demokratičnosti

Druga razlika između pristupa neprofitne organizacije i pristupa socijalne ekonomije je primjena načela demokratičnosti. Zahtjevi pristupa neprofitne organizacije u razmatranju pripada li organizacija trećem sektoru ne uključuju karakterističan element koncepta socijalne ekonomija kao što je demokratska organizacija. Sukladno tome, u pristupu neprofitne organizacije treći sektor uključuje mnoge i vrlo važne neprofitne organizacije koje ne udovoljavaju kriteriju demokratičnosti i samim time su, prema pristupu socijalne ekonomije, isključene iz trećeg sektora. Uistinu, mnoge neprofitne institucije u nefinancijskim korporacijama i sektorima financijskih korporacija koje prodaju svoje usluge po tržišnoj cijeni ne zadovoljavaju kriterij demokratičnosti organizacije. Ove neprofitne organizacije koje se smatraju dijelom trećeg sektora po pristupu neprofitne organizacije, ali ne i po pristupu socijalne ekonomije, uključuju određene bolnice, sveučilišta, škole, kulturne i umjetničke ustanove te druge institucije koje ne udovoljavaju načelu demokratičnosti i prodaju svoje usluge na tržištu, istovremeno odgovarajući svim zahtjevima koje postavlja pristup neprofitne organizacije.

U pristupu socijalne ekonomije bilo koji neprofitni entitet koji ne posluje demokratski je generalno isključen iz trećeg sektora, iako je prihvaćeno da dobrovoljne neprofitne organizacije koje pružaju netržišne usluge osobama ili obiteljima besplatno ili po cijenama koje su ekonomski beznačajne mogu biti uključene u socijalnu ekonomiju. Ove neprofitne institucije opravdavaju svoju **društvenu korisnost** nudeći posebna dobra ili usluge osobama ili obiteljima besplatno.

c) Kriterij pružanja usluga ljudima

Konačno, treća razlika leži u ciljanim primateljima usluga koje pružaju orga-

nizacije trećeg sektora, s obzirom na to da se njihov obuhvat i prioritet razlikuju između pristupa neprofitne organizacije i socijalne ekonomije. U pristupu socijalne ekonomije, glavni cilj svih organizacija je služiti ljudima ili drugim organizacijama socijalne ekonomije. U organizacijama prvog reda, većina korisnika njihovih aktivnosti su pojedinci, kućanstva ili obitelji, bilo kao potrošači ili kao pojedinačni poduzetnici ili proizvođači. Mnoge od ovih organizacija prihvaćaju samo pojedince kao članove. Ponekad mogu dopustiti i pravnim osobama bilo kojeg tipa da postanu članovi. Međutim, u svakom slučaju pažnja socijalne ekonomije koncentrira se na ljude koji su razlog njezinog postojanja i cilj njezinih aktivnosti.

Pristup neprofitne organizacije, s druge strane, ne uzima usluge ljudima kao prioritetni cilj. Neprofitne organizacije mogu se osnovati da bi pružale usluge i osobama i korporacijama koje kontroliraju ili financiraju ove organizacije. Mogu postojati i neprofitne organizacije prvog reda koje se isključivo sastoje od poduzeća koja su temeljena na kapitalu, bilo da su financijska ili nefinancijska. Kao rezultat, područje koje analizira pristup neprofitne organizacije vrlo je heterogeno definirano.

Zapravo, gore navedene sličnosti i razlike između pristupa neprofitne organizacije i socijalne ekonomije, zajedno s postojanjem zajedničkog prostora koji se sastoji od organizacija koje oba pristupa prihvaćaju, omogućavaju pridavanje pažnje važnim konceptualnim i metodološkim odstupanjima koja ne dopuštaju trećem sektoru da se uspostavi jednostavnim dodavanjem grupa organizacija koje ova dva pristupa razmatraju.

Kada su u pitanju razlike između ovih dvaju pristupa s obzirom na funkcije koje treći sektor može vršiti u razvijenim gospodarstvima, prema pristupu neprofitne organizacije **treći sektor leži između države i**

tržišta i misija njegove najkarakterističnije jezgre (socijalni treći sektor) sastoji se u zadovoljavanju značajne količine socijalnih potreba koje nisu podmirene bilo tržištem (zbog nedostatka potražnje s kupovnom moći) ili putem javnog sektora (pošto financiranje od strane države to ne može), čineći presudno važnim okretanje trećem tipu resursa i motivacije. Anglosaksonski koncept koji se temelji na **volonterima, dobrotvornim organizacijama** (u Britaniji) i **zakladama** (Sjedinjene Države), inzistira na vrijednostima filantropije i **neprofitnom** kriteriju.

Izostanak profitabilnosti u radu koji se obavlja prikazuje čistoću i čestitost motiva koji leže u njegovoj pozadini i potvrđuje pripadnost trećem sektoru, koji time pokazuje svoju **dobrotvornu prirodu i usmjerenost blagostanju**, a njegova je misija umanjiti nedostatke javnog sustava socijalne sigurnosti koji nije velikodušan i viškove tržišnog sustava koji je dinamičniji, ali i neumljiviji od bilo kojeg drugog sektora te ih usmjeriti prema manje solventnim socijalnim sektorima.

Prema pristupu socijalne ekonomije, treći sektor nije smješten između tržišta i države već **između kapitalističkog sektora i javnog sektora**. S ovog gledišta, u razvijenim društvima treći je sektor izgrađen kao **stup društvene korisnosti**, koji se sastoji od velike skupine privatnih organizacija koje su stvorene kako bi podmirile socijalne potrebe, a ne kako bi kompenzirale kapitalističke ulagače.

U svakom slučaju, koncept trećeg sektora kojeg je razvio pristup socijalne ekonomije, ne smatra ga rezidualnim sektorom već institucionalnim stupom sustava koji je, zajedno s javnim sektorom i kapitalističkim

privatnim sektorom, ključan faktor za konsolidiranje dobrobiti u razvijenim društvima pomažući u razrješavanju nekih od najistaknutijih problema, kao što su, među ostalima, socijalna isključenost, dugoročna nezaposlenost, prostorne neravnoteže, lokalna samouprava te pravedniji dohoci i raspodjela bogatstva.

Za razliku od pristupa neprofitne organizacije, koji uglavnom vidi treći sektor kao onaj koji ima dobrotvornu i filantropsku ulogu i koji razvija jednosmjerne inicijative solidarnosti, socijalna ekonomija promovira i poslovne inicijative s uzajamnom solidarnošću inicijatora, koje se temelje na sustavu vrijednosti gdje demokratski način donošenja odluka i prioritet ljudi nad kapitalom odnosi prevagu u raspoređivanju viška.

Socijalna ekonomija ne vidi ljude u potrebi kao pasivne korisnike socijalne filantropije, ona građane uzdiže do statusa aktivnih protagonista vlastite sudbine.

NACIONALNI KONCEPTI SOCIJALNE EKONOMIJE

Socijalna i ekonomska stvarnost koju u ovom radu nazivamo »socijalna ekonomija« raširena je i u očitom širenju diljem Europske unije. Međutim, taj pojam kao i njegov znanstveni koncept, nije jednoznačan u svim zemljama Unije, a u nekim slučajevima čak niti unutar jedne države, već obično koegzistira s drugim pojmovima i sličnim konceptima.

U skladu s metodologijom koja se koristila u studiji Poduzeća i organizacije trećeg sustava. Strateški izazov za zapošljavanje (CIRIEC, 2000.), ovo istraživanje² ima za

² Primarno sakupljanje informacija temeljilo se na upitniku s pitanjima poluotvorenog tipa koji je bio upućen grupi dopisnika, od kojih su svi aktivni u ovom području i posjeduju stručno znanje o konceptu socijalne ekonomije i sličnim pojmovima, kao i o stvarnosti ovog sektora u svojim zemljama. Stupanj prepoznavanja podijeljen je na tri relativne razine u raznim zemljama: (•) neprihvaćanje ovog koncepta ili slabo prihvaćanje; (••) srednja razina prihvaćanja i (•••) visoka razina prihvaćanja.

cilj, prvo, procijeniti razinu prepoznavanja socijalne ekonomije u tri važne sfere: javnoj administraciji, akademskom i znanstvenom svijetu te samom sektoru socijalne ekonomije u svakoj zemlji, i drugo, identificirati i procijeniti druge slične koncepte.

Rezultati dopuštaju da izdvojimo tri skupine zemalja:

- **Zemlje s najvećom razinom prihvaćanja koncepta socijalne ekonomije:** Francuska, Italija, Portugal, Španjolska, Belgija, Irska i Švedska. Prve četiri zemlje (sve latinske) ističu se, a posebno Francuska, kao rodno mjesto ovog koncepta. U Francuskoj, kao i u Španjolskoj, socijalna ekonomija je i zakonski priznata.
- **Zemlje sa srednjom (relativnom) razinom prihvaćanja koncepta socijalne ekonomije:** Cipar, Danska, Finska, Grčka, Luksemburg, Latvija, Malta, Poljska i Velika Britanija. U ovim zemljama koncept socijalne ekonomije koegzistira zajedno s drugim konceptima, kao što su neprofitni sektor, dobrovoljni sektor i sektor socijalnih poduzeća. U Velikoj Britaniji, niska razina prepoznavanja koncepta socijalne ekonomije u kontrastu je s vladinom politikom podrške socijalnih poduzeća. U Poljskoj je to poprilično nov koncept, ali ga se sve više prihvaća, a tome prije

svega doprinosi strukturni učinak Europske unije.

- **Zemlje s malim ili nikakvim prepoznavanjem koncepta socijalne ekonomije:** u grupi zemalja koja se sastoji od Austrije, Češke, Estonije, Njemačke, Mađarske, Litve, Nizozemske i Slovenije (uglavnom zemlje koje su se pridružile Europskoj uniji u zadnjem proširenju³ i germanske zemlje), koncept socijalne ekonomije je malo poznat ili je u povojima, dok srodni koncepti neprofitnog sektora, dobrovoljnog sektora i sektora nevladinih organizacija uživaju veliku razinu relativnog prepoznavanja.

Uz koncepte socijalne ekonomije, neprofitnog sektora, socijalnih poduzeća i trećeg sektora drugi široko prihvaćeni pojmovi koegzistiraju u nekoliko zemalja Unije. U Velikoj Britaniji, Danskoj, Malti i Sloveniji koncepti dobrovoljnog sektora i nevladinih organizacija, srodniji ideji neprofitnih organizacija, čini se da uživaju široku znanstvenu, socijalnu i političku prepoznatljivost. Ograničeni na frankofonske europske zemlje (Francuska, Wallon regija Belgije i Luksemburga), koncepti solidarne ekonomije te socijalne ekonomije i ekonomije solidarnosti su također prepoznati, dok je ideja *Gemeinwirtschaft* (ekonomije općeg interesa) snažno ukorijenjena u germanskim zemljama kao što su Njemačka i Austrija.

³ Ovo se odnosi na proširenje iz 2004. godine (op. ur.).

Tablica 1.
Stupanj nacionalnog prihvaćanja koncepta »socijalne ekonomije«

Zemlja	Prepoznavanje od strane javnih vlasti	Prepoznavanje od strane poduzeća socijalne ekonomije	Prepoznavanje od strane akademskog/znanstvenog svijeta
Belgija	••	••	•••
Francuska	•••	•••	••
Irska	••	•••	••
Italija	••	•••	•••
Portugal	•••	•••	•••
Španjolska	•••	•••	•••
Švedska	••	•••	••
Austrija	•	••	••
Danska	•	••	••
Finska	••	••	••
Njemačka	•	•	••
Grčka	••	••	••
Luksemburg	••	••	••
Nizozemska	•	•	•
Velika Britanija	•	•	••
Nove zemlje članice			
Cipar	••	••	••
Češka Republika	•	••	•
Estonija	••	•	•
Mađarska	•	•	•
Latvija	•	•••	••
Litva	••	•	•
Malta	••	•••	••
Poljska	••	••	••
Slovačka	nema podataka	nema podataka	nema podataka
Slovenija	•	••	••

Bilješka: Pitanje iz upitnika: Možete li nam reći je li koncept socijalne ekonomije prepoznat u vašoj zemlji?

KOMPONENTE SOCIJALNE EKONOMIJE

Što se tiče institucionalnih oblika koji tvore socijalnu ekonomiju ili termina koji svaka zemlja smatra najprepoznatljivijim, utvrđeno je da oni značajno variraju od jedne zemlje do druge. Međutim, sve zemlje dijele jezgru iskonskih nacionalnih oblika koji se sastoje od zadruga, uzajamnih društava, udruga i zaklada, za koje stručnjaci smatraju da pripadaju socijalnoj ekonomiji u njihovim zemljama.

Uz ove četiri strukturalne komponente, također se spominju i drugi specifični oblici, kao što su socijalna poduzeća, *miseri-cordias* (portugalske dobrotvorne udruge), *instituições particulares de solidariedade social* (portugalske privatne socijalne institucije solidarnosti), agencije za razvoj, zaklade lokalne zajednice, *istituzioni di pubblica assistenza e beneficenza* (talijanske dobrotvorne institucije), *sociedades laborales* (španjolska radnička poduzeća), poduzeća za integraciju, posebni centri za

zapošljavanje, ujedinjene organizacije sa sudjelovanjem radnika, dobrovoljne organizacije i prosocijalne udruge.

U nekoliko zemalja određene komponente socijalne ekonomije u širem smislu sebe ne vide kao integralne dijelove ovog socijalnog sektora; već suprotno, nameću svoj način ponašanja i izolaciju. To je slučaj sa zadrugama u zemljama kao što su Njemačka, Velika Britanija ili Latvija i djelomično Portugal.

Manji stupanj prepoznavanja uzajamnih društava (prijateljska društva) kao dijelova socijalne ekonomije nalazimo u nekim od novih zemalja članica Europske unije. Objašnjenja ove situacije mogu se pronaći u niskoj razini prepoznavanja samog koncepta socijalne ekonomije, zajedno s nedostatkom zakonskog statusa tih institucionalnih oblika u ovim zemljama.

PLATFORME I MREŽE SOCIJALNE EKONOMIJE U EUROPI

Samoprepoznavanje kao zasebne socio-ekonomske sfere nalazimo onda kada postoje čvrste organizacije koje predstavljaju taj sektor. Kroz te organizacije ne samo da socijalna ekonomija stječe vidljivost, već može sudjelovati i braniti svoje vlastite specifične interese u procesu osmišljavanja i primjene nacionalne i EU javne politike.

U različitim europskim zemljama, udruge koje predstavljaju poduzeća i organizacije socijalne ekonomije uglavnom su nastale iz sektorske perspektive, dopuštajući razvoj »obiteljskih« skupina predstavničkih organizacija:

- Obitelji zadruga: EUROCOOP (maloprodaja), ACME (osiguranje), CECO-DHAS (stambena pitanja), CECOP (pro-

izvodnja, radnici), COGECA (poljoprivreda), GEBC (bankarstvo), UEPS (ljekarne).

One su, zauzvrat, članovi nedavno osnovane krovne organizacije: Zadruga Europe.

- Obitelj uzajamnih društava: AIM (uzajamna društva), ACME (osiguranje), AISAM (uzajamno osiguravanje).
- Obitelj udruga i organizacija za socijalne akcije: CEDAG (dobrovoljne udruge), EFC (zaklade), Europska platforma socijalnih NVOa, CEFEC (socijalna poduzeća, inicijative za zapošljavanje i socijalne zadruge).

Većina ovih reprezentativnih organizacija na europskoj razini članovi su i CEP-CMAF-a, Europske stalne konferencije zadruga, uzajamnih društava, udruga i zaklada, koja je trenutno najvažniji sugovornik s europskim institucijama u području europske socijalne ekonomije.

U nekim zemljama predstavničke udruge nadišle su razinu sektora i stvorile su međusektorske organizacije koje se eksplicitno pozivaju na socijalnu ekonomiju. Takvi primjeri su CEPES - Španjolska poslovna konfederacija socijalne ekonomije; njezin dvojniki u Francuskoj - CEGES, Vijeće poduzeća i institucija socijalne ekonomije, u Belgiji flamanska organizacija - VOSEC i valonska - CONCERTES, Platforma za socijalnu ekonomiju i ekonomiju solidarnosti u Luksemburgu i Trajna konferencija za socijalnu ekonomiju u Poljskoj.

SOCIJALNA EKONOMIJA U EUROPSKOJ UNIJI - PODACI⁴

Iz makroekonomske perspektive, socijalna ekonomija u Europi vrlo je važna i u ljudskom i u ekonomskom smislu.

⁴ Statističke informacije o socijalnoj ekonomiji u Europi temelje se na sekundarnim podacima i uglavnom se odnose na 2002.-2003. Za neke zemlje, uglavnom nove zemlje članice EU-a, ne postoje kvantitativni podaci prije ove studije te se navedene informacije trebaju oprezno koristiti.

Zapošljava preko 11 milijuna ljudi, što je 6,7% stanovništva u EU koje prima plaću.

U deset novih zemalja članica EU-a, oni koji su zaposleni u socijalnoj ekonomiji čine 4,2% stanovništva koje prima plaće. To je niži postotak od prosječnog u 15 »starih« država članica (7,0%) i u zemljama kao što su Nizozemska (10,7%), Irska (10,6%) ili Francuska (8,7%).

Obitelj udruga, zaklada i sličnih organizacija (treći stupac podataka) uzeta kao cjelina, najveća je komponenta europske socijalne ekonomije. Međutim, u novim zemljama članicama te u Italiji, Španjolskoj, Finskoj i Švedskoj, većinska obitelj je ona zadruga i njima sličnih.

PRIMJERI PODUZEĆA I ORGANIZACIJA U SOCIJALNOJ EKONOMIJI

Kako bi se dopunili makroekonomski podaci, dinamizam i socio-ekonomsko bogatstvo socijalne ekonomije u Europi poima se i kroz posebne slučajeve koji svjedoče o pluralnosti odgovora koje socijalna ekonomija nudi višestrukim potrebama i aspiracijama europskog društva, otkrivajući bogatstvo oblika koje te organizacije usvajaju i jasno prikazujući da je unatoč raznolikosti posebne dinamike moguće identificirati zajedničku nit: onu njihove pripadnosti socio-ekonomskom sektoru koji je smješten između tradicio-

Tablica 2.

Zaposleni koji primaju plaću u zadrugama, uzajamnim društvima, udrugama i sličnim organizacijama u Europskoj uniji (2002.-2003.)

Zemlja	Zadruga	Uzajamna društva	Udruge	Ukupno
Belgija	17 047	12 864	249 700	279 611
Francuska	439 720	110 100	1 435 330	1 985 150
Irska	35 992	650	118 664	155 306
Italija	837 024	Bilješka*	499 389	1 336 413
Portugal	51 000	Bilješka*	159 950	210 950
Španjolska	488 606	3 548	380 060	872 214
Švedska	99 500	11 000	95 197	205 697
Austrija	62 145	8 000	190 000	260 145
Danska	39 107	1 000	120 657	160 764
Finska	95 000	5 405	74 992	175 397
Njemačka	466 900	150 000	1 414 937	2 031 837
Grčka	12 345	489	57 000	69 834
Luksemburg	748	Nema podataka	6 500	7 248
Nizozemska	110 710	Nema podataka	661 400	772 110
Velika Britanija	190 458	47 818	1 473 000	1 711 276
Cipar	4 491	Nema podataka	Nema podataka	4 491
Češka Republika	90 874	147	74 200	165 221
Estonija	15 250	Nema podataka	8 000	23 250
Mađarska	42 787	Nema podataka	32 882	75 669
Latvija	300	Nema podataka	Nema podataka	300
Litva	7 700	0	Nema podataka	7 700
Malta	238	Nema podataka	Nema podataka	238
Poljska	469 179	Nema podataka	60 000	529 179
Slovačka	82 012	Nema podataka	16 200	98 212
Slovenija	4 401	270	Nema podataka	4 671
Ukupno	3 663 534	351 291	7 128 058	11 142 883

* Podaci za uzajamna društva spojeni su s onima zadruga u Italiji i udrugama u Portugalu.

nalne kapitalističke privatne ekonomije i javne ekonomije.

Sljedeći slučajevi, odabrani uz pomoć suradnika u svakoj zemlji, ilustriraju heterogenost prakticiranja socijalne ekonomije u Europi:

- *Cooperativa Sociale Prospettiva*: radna integracija onih najviše zakinutih kroz stvaranje umjetničke keramike (www.propettivacoop.it)
- Zadruga *Chèque Déjeuner*: stvaranje radnih mjesta s vrijednostima (www.cheque-dejeuner.com)
- *Irizar* grupa: drugi najveći proizvođač europskih luksuznih autobusa (www.irizar.com)
- *Multipharma*, velika farmaceutska zadruga (www.multipharma.be)
- *Udruga litvanskih kreditnih zadruga*, organizacija za financijsko uključivanje (www.lku.lt)
- *Zadružno poljoprivredno društvo Dairygold*: podrška poljoprivrednicima (www.dairygold.ie)
- *Anecoop*: poljoprivredna zadružna grupa koja usklađuje lokalni i poljoprivredni razvoj s tehnološkim inovacijama (www.anecoop.com)
- *Estonski savez stambenih zadruga*, preko 100 000 ljudi koji žive u zadružnim stanovima (www.ekyl.ee)
- *COFAC*, najveća portugalska sveučilišna zadruga koja proizvodi znanje i ljudski kapital (www.ulusofona.pt)
- *Cooperación y Desarrollo de Bonares*: privatno/javna suradnja i razvoj na lokalnoj razini (www.bonares.es)
- *Zadružno društvo ciparskih pomorskih usluga (COMARINE)* (www.comarine.com.cy)
- *Consorzio Beni Culturali Italia*: prva usluga kulturi je stvaranje kulture (www.consorziobenculturali.it)

- *Britannia građevinsko društvo*: drugo najveće građevinsko društvo u Velikoj Britaniji (www.britannia.co.uk)
- *Vzajemna*, osiguranje za zdravlje i medicinsku skrb (www.vzajemna.si)
- *MACIF*, najveće uzajamno društvo u Francuskoj (www.macif.fr)
- *Tapiola Grupa*, osiguranje, bankarstvo, štednja i investicije (www.tapiola.fi)
- *Benenden zdravstveno društvo* (www.benenden.healthcare.org.uk)
- *Shelter*, odlična dobrotvorna organizacija za beskućnike (www.England.shelter.org.uk)
- *Alte Feuerwache Köln*, samoupravljački socio-kulturni centar (www.altefeuerwachekoeln.de)
- *Artisans du Monde*, prva udruga za pravednu trgovinu s trećim svijetom (www.artisansdumonde.org)
- *Motivacio*, zaklada za socijalnu integraciju hendikepiranih (www.motivacio.hu)
- *Fondazione Cariplo*: resursi za pomoć civilnim i socijalnim institucijama u pružanju boljih usluga zajednici (www.fondazionecariplo.it)
- *Trångsviksbolaget AB*, poslovanje u lokalnoj zajednici sjeverne Švedske (www.trangsviken.se)
- *ONCE*, španjolska organizacija slijepih, koja integrira hendikepirane u tržište rada i pruža socijalne usluge (www.once.es)
- Udruga za uzajamnu pomoć *Flandria*, pristup komplementarnim zdravstvenim uslugama (www.flandria.pl).

SOCIJALNA EKONOMIJA, STUP DRUŠTVENE KORISNOSTI

Koncept socijalne ekonomije blisko je povezan s konceptima napretka i socijalne kohezije. Doprinos europskom društvu koji

daju zadruge, uzajamna društava, udruge, zaklade i druga socijalna poduzeća daleko nadilazi doprinos koji BDP može prikazati na isključivo ekonomski način, a koji nikako nije malen. Potencijal ovog socijalnog sektora da stvara **društveno dodanu vrijednost** je velik, kao što je i njegova multidimenzionalna i značajno kvalitativna realizacija, što je i razlog zašto ga nije uvijek jednostavno uočiti i kvantificirati. Ustvari, on nastavlja prkositi metodama evaluacije bogatstva i dobrobiti.

Mnoge su studije pokazale da socijalna ekonomija stvara prostor koji regulira sustav u interesu postizanja uravnoteženijeg modela socijalnog i gospodarskog razvoja. Ova regulatorna uloga vidljiva je na različitim razinama, kao na primjer u definiciji socio-ekonomskih aktivnosti, u pristupačnosti usluga (prostornoj, socijalnoj, financijskoj i kulturnoj), u njezinoj sposobnosti da usluge prilagodi potrebama te u sposobnosti da stvara stabilnost u kontekstu prevladavajućih cikličnih gospodarstava. Vidljiv je i kapacitet socijalne ekonomije da stvara nove mogućnosti za društvo, kao i činjenica da je ovo socijalni sektor koji donosi onu vrstu razvoja koji na prvo mjesto stavlja ljude.

Sfere s najvišim znanstvenim, socijalnim i političkim konsenzusom vezane uz prepoznavanje doprinosa društveno dodane vrijednosti socijalne ekonomije su socijalna kohezija, zapošljavanje, stvaranje i održavanje socijalne i ekonomske strukture, razvoj demokracije, socijalna inovacija i lokalni razvoj. Međutim, socijalna ekonomija također značajno doprinosi pravednijoj raspodjeli dohotka i bogatstva, stvaranju i pružanju socijalnih usluga (kao što su socijalne, zdravstvene i usluge socijalne sigurnosti), održivom razvoju, većoj demokraciji i uključenosti javnosti te povećanju učinkovitosti javnih politika.

Socijalna kohezija: dopunjavajući i prije svega krčeći put javnom djelovanju u borbi protiv socijalne isključenosti, socijal-

na ekonomija je demonstrirala kapacitet koji ima za povećanje razine socijalne kohezije na dva načina. Kao prvo, doprinišla je socijalnoj i radnoj integraciji očito najviše zaknutih ljudi i prostornih područja. Ovo je posebno očito u slučaju udruga, zaklada, poduzeća za uključivanje i drugih socijalnih poduzeća koja su smanjila razine siromaštva i isključenosti. Drugo, putem socijalne ekonomije društvo je povećalo svoju razinu demokratske kulture, pojačalo je stupanj društvenog sudjelovanja i uspjelo je dati glas i sposobnosti pregovaranja društvenim skupinama koje su prije bile isključene iz ekonomskih procesa i iz procesa pripreme i primjene javnih politika, a posebno onih osmišljenih na lokalnim i regionalnim razinama.

Lokalni i regionalni razvoj: socijalna ekonomija je i strateški motor lokalnog i regionalnog razvoja. Uistinu, pokazuje velik potencijal za aktiviranje unutrašnjih razvojnih procesa u ruralnim predjelima, za ponovno aktiviranje industrijskih područja koja propadaju te za obnovu i revitalizaciju zapuštenih urbanih prostora; ukratko, za doprinose endogenom ekonomskom razvoju, ponovno uspostavljajući kompetitivnost velikih područja i potičući njihovu integraciju na nacionalnoj i međunarodnoj razini, ispravljajući značajne prostorne neravnoteže. Ovaj kapacitet podupiru argumenti koji su u skladu s konceptualnim parametrima teorije ekonomskog razvoja švedskog dobitnika Nobelove nagrade Gunnara Myrdala, jer socijalna ekonomija promiče **učinke širenja** (razvoj na lokalnoj razini i procesi akumulacije) i minimalizira regresiju ili **učinke nazadovanja**: a) s obzirom na svoju autentičnu logiku raspodjele profita i viška, pokazuje veću sklonost ponovnom investiranju profita u prostoru u kojem je i nastao; b) sposobna je mobilizirati ne samo aktere s najboljim poznavanjem svoje okoline i u najboljoj poziciji da pokrenu prikladne inicijative, već i resurse koji postoje na lokalnoj razini; c) sposobna je

stvarati i širiti poduzetničku kulturu i poslovnu strukturu; d) može povezati stvaranje i/ili širenje ekonomskih aktivnosti s lokalnim potrebama (na primjer, usluge u zajednici) i/ili lokalnu proizvođačku strukturu; e) može održavati gospodarske aktivnosti uz rizik nestanka zbog nedostatka profitabilnosti (na primjer, obrti) ili snažne konkurencije (tradicionalne industrije); f) može stvoriti socijalni kapital na način na koji ga razumijeva Putnam, kao temeljnu institucijsku bazu za stvaranje održivog gospodarskog razvoja.

Jednako tako, određene karakteristike socijalne ekonomije naglašene su postojećim kontekstom globalizacije, u kojem premještanja proizvodnih procesa stalno predstavljaju izazov za regije: autentični oblik kontrole i donošenja odluka unutar socijalne ekonomije, koji se temelji na demokratskim principima i sudjelovanju građana, ima tendenciju zadržati uzde ekonomskog procesa unutar civilnog društva njegova vlastitog područja (za razliku od kapitalnih ulagača), usidrivši poduzeća unutar zajednice i dajući lokalnom prostoru veću autonomnost da definira vlastiti model razvoja.

Inovacija: kapacitet socijalne ekonomije za inovaciju, u različitim dimenzijama koje je identificirao Schumpeter (proizvod, proces, tržište i organizacija) nije ništa manje važan, posebno u procesima promjena unutar europskog društva. Direktni kontakt između ovog socijalnog sektora i društva obogaćuje ga posebnim kapacitetom za detektiranje novih potreba, kanalizirajući ih u javnu administraciju i tradicionalna privatna profitna poduzeća, i tamo gdje je to prikladno, pronalazeći kreativne inovativne odgovore. Na primjer, u devetnaestom stoljeću, društva uzajamne pomoći i prijateljska društva bila su pioniri u odgovaranju na potrebe novog industrijskog društva baveći se zdravstvenim rizicima te su bila povezana s održavanjem plaće radničke klase, oblikujući monumentalne socijalne i institucionalne inovacije

koje su bile vodilje stvaranja javnog sustava socijalne sigurnosti u Europi. Mnogi načini na koji su organizacije socijalne ekonomije bile povezane s ovim procesom odražavaju se u raznim modelima socijalne sigurnosti.

Također, u sferi tehnoloških inovacija, a posebno u kontekstu gdje su inovacijski sustavi socijalne ekonomije razvijeni, stvaranje i širenje novih ideja i inovacija pokazalo je visoke stope uspjeha. Ključan čimbenik u ovim sustavima je stalni savez između različitih aktera regije koji su uključeni u stvaranje socijalne ekonomije, kao što su vladine agencije koje se bave ovim pitanjima, sveučilišta, savezi i poslovni sektori same socijalne ekonomije. Neki primjeri su: Quebec, Mondragón korporacija zaklada i CEPES-Andalusia sustav na jugu Španjolske.

Međutim, inovacija nije dobivala uravnoteženo financiranje javnih vlasti i privatnih institucija. Preferira se financiranje tehnoloških inovacija u odnosu na druge oblike inovacija u kojima je socijalna ekonomija veći predvodnik.

Zapošljavanje: dodana društvena vrijednost koju stvara socijalna ekonomija postaje vidljivija i eksplicitno očita upravo zbog reguliranja brojnih neravnoteža na tržištu rada. Nije iznenađujuće da su među europskim vladama upravo ministarstva rada i socijalnih poslova ona koja su obično odgovorna za poticanje socijalne ekonomije. Lisabonska strategija Europske unije izričito prepoznaje socijalnu ekonomiju kao srž politike zapošljavanja.

Socijalna je ekonomija naročito doprinijela stvaranju novih radnih mjesta, zadržavanju radnih mjesta u sektorima i poslovanjima u krizi i/ili pred zatvaranjem, podizanju razina stabilnosti radnih mjesta, prebacujući rad iz sive ekonomije u službenu, očuvanju vještina (na primjer, obrt) i istraživanju novih zanimanja (na primjer, socijalni edukator), kao i razvijanju mogućnosti za rad za skupine koje su posebno zakinute i koje su žrtve socijalne

isključenosti. Tijekom nekoliko prošlih desetljeća podaci pokazuju da je socijalna ekonomija snažan sektor stvaranja radnih mjesta u Europi, s većom osjetljivošću za zapošljavanje od drugih sektora gospodarstva (vidi CIRIEC, 2000.).

Ipak, sama socijalna ekonomija nije čarobno rješenje za Europu. Značajni specifični problemi ograničavaju njezin potencijal. Ozbiljan problem s makroekonomskog gledišta je prevelika atomizacija sektora i njegovih inicijativa, kao i njegovi strukturalni otpori stvaranju grupa. Još jedan velik problem je strukturalna sklonost organizacija socijalne ekonomije razvodnjavanju svojih specifičnih karakteristika, ili čak opasnost da postanu tradicionalna profitna poduzeća u slučaju poduzeća socijalne ekonomije koja su najviše uključena u tržište, ili da ih vladina tijela instrumentaliziraju, ili da čak postanu ovisna (posebno financijski) o njima u slučaju kada su njihovi najčešći odnosi oni s vlastima. Taj fenomen poznat je kao **organizacijski izomorfizam**. Ako uistinu želi razviti svoj puni potencijal, socijalna ekonomija mora stvoriti mehanizme odupiranja ovom razvodnjavanju ili degeneraciji, organizirati mehanizme za samoodrživi razvoj koji će spriječiti da postane ovisna o druga dva sektora i iskovati saveze. S mikroekonomskog gledišta, glavni problemi su, s jedne strane, teškoće s kojima se poduzeća i organizacije socijalne ekonomije moraju suočiti u privlačenju kapitala za financiranje svojih investicija i aktivnosti i, s druge, njihove tenzije u očuvanju strateških ljudskih resursa.

Izgradnja Europe: povijesno, socijalna ekonomija je povezana s projektom izgradnje Europe, od Rimskog ugovora koji je izravno prepoznao zadruge kao oblike poduzetništva, do projekta Europskog ustava, koji se bavi socijalnom tržišnom ekonomijom. Kako bi se postigle razine blagostanja i napretka koje uživaju »zapadne« zemlje Europske unije, europski je socijalni i gospodarski model trebao doprinosti

ne ekonomije, koja se pokazala sposobnom zauzeti prostor koji uravnotežuje gospodarske i socijalne aspekte, posredovati između javnih institucija i civilnog društva te ispravljati socijalne i gospodarske neravnoteže u pluralnom društvu i gospodarstvu.

Gospodarstva i društva novih država članica prolaze dugačak proces tranzicije iz komunističkih planskih sustava u tržišno regulirano gospodarstvo. Prilagodbe koje su učinili u proteklom godinama imale su ozbiljne posljedice za njihove vlastite socijalne ekonomije, posebno u sektoru za druga, koji je instrumentaliziran tijekom mnogih desetljeća, pa čak i za vrijeme tranzicije u tržišni sustav. Ipak, suprotno predviđanjima nekih, sektor nije do kraja demontiran. Uzajamna društva, udruge i zaklade, i nakon pola stoljeća kada su gotovo nestale, doživljavaju postupno ponovno otkrivanje i širenje zajedno s razvojem civilnog društva, društvenih pokreta i sindikata u ovim zemljama.

Razvijanje ovog »trećeg stupa« interesantno je za nove države članice ako žele pratiti europski model razvoja i postići brzu adekvatnu integraciju u europski socijalni model.

ZAKONODAVSTVO ZA AKTERE SOCIJALNE EKONOMIJE U EUROPSKOJ UNIJI

Ovaj važan socijalni sektor institucije raznih zemalja EU-a uvelike su prepoznale u smislu zakonodavstva i politika.

Statutarne odredbe koje definiraju ovaj okvir navode tri tipa prepoznavanja ovog sektora: 1) izričito prepoznavanje različitog identiteta ovih organizacija od strane javne vlasti, koje zahtijevaju poseban tretman. U tom smislu, svrha je pravnog kodeksa uspostaviti ih kao privatne aktere; 2) prepoznavanje kapaciteta i slobode ovih organizacija da djeluju u bilo kojem sektoru ekonomske i socijalne aktivnosti; 3) prepoznavanje uloge socijalne ekonomije kao sugovornika

u procesu pripreme i primjene različitih javnih politika, smatrajući je sudionikom suodlučivanja i suizvršavanja politika.

U Europi različiti oblici socijalne ekonomije ne uživaju uvijek adekvatnu razinu institucionalizacije u ova tri područja.

Što se tiče prvog, nisu svi oblici socijalne ekonomije prepoznati u istoj mjeri u pravnim sustavima različitih zemalja Europske unije.

U slučaju zadruga, koje su eksplicitno priznate u članku ili odlomku 48. Rimskog ugovora kao poseban tip poduzeća, kao i u ustavima različitih država članica, kao što su Grčka, Italija, Portugal i Španjolska, iako imaju regulatorni okvir unutar kojega mogu djelovati i koji jamči prava članova i trećih stranaka, ne postoje uvijek posebni zakoni na nacionalnoj razini koji reguliraju sve zadruge. Najme, nekim zemljama kao što su Danska, Češka Republika ili Velika Britanija nedostaje opći zakon o zadrugama, iako imaju neke zakone za posebne tipove zadruga, kao što su stambene zadruge u slučaju Danske ili kreditne zadruge, odnosno kreditne unije u Velikoj Britaniji i Češkoj Republici. Ovo je u suprotnosti sa situacijom u drugim zemljama, kao što su Španjolska, Italija ili Francuska, koje pate od zakonske inflacije u ovom području, s raznim zakonima s obzirom na tip zadruge i razine vlasti (nacionalne i regionalne).

Analogna situacija može se pronaći u razlikama u zakonskim statusima oblika koje socijalna ekonomija ima u Europi. Mogu se identificirati tri grupe zemalja: prva grupa zemalja ima posebno zakonodavstvo za oblike socijalne ekonomije, druga ima neke statutarne odredbe koje pokrivaju organizacije socijalne ekonomije raspršene među različitim zakonima i trećoj nedostaje bilo kakav oblik zakonodavstva koji određuje neke oblike socijalne ekonomije.

Nedostaci u zakonodavstvu mogu uzrokovati ozbiljne teškoće s obzirom na zakonsku poziciju grupa koje žele osnovati organi-

zaciju socijalne ekonomije: zakonski okvir može djelovati kao kočnica lansiranja novih oblika u slučaju da se postojeći ne mogu prilagoditi novim potrebama. U tom smislu, cilj novog zakonodavstva koje se pojavilo posljednjih godina u raznim zemljama bio je osigurati prostor za razvoj nastajuće »nove socijalne ekonomije«. Tako su se pojavili posebni zakoni koji se bave socijalnim tvrtkama (zakon iz 2003. u Finskoj, zakon iz 2004. u Litvi i zakon 118/2005. u Italiji), socijalnim zadrugama (zakoni iz 2006. u Poljskoj i Portugalu) i neprofitnim organizacijama od društvene koristi (odredba 460/1997. u Italiji) ili promjene postojećih zakona kako bi mogli odražavati nove oblike (kao što su zadruga društva kolektivnog interesa stvorena 2001. u Francuskoj, ili zadruge socijalne inicijative koje su se pojavile posljednjih godina u raznim zakonima koji se bave španjolskim zadrugama). Noviji zakoni koji su usvajani u proteklih nekoliko godina u nekolicini novih država članica Europske unije posebno su značajni.

Na europskoj razini, novi Statut za europsko zadruga društvo već favorizira širenje ovog oblika socijalne ekonomije ne samo unapređujući mogućnosti europskih zadruga da provode transnacionalne aktivnosti već i, iznad svega, razvijajući sektor u zemljama u kojima nedostaje njihov vlastiti statut, kao u slučaju Velike Britanije, ili tamo gdje su ti zakonski oblici sve više gubili socijalni prestiž, jer su se smatrali ostavštinom starog režima, kao što je to slučaj u novim članicama iz srednje i istočne Europe.

Jednako tako, povlačenje prijedloga Statuta europskog uzajamnog društva i Europske udruge s dnevnog reda Europske komisije u proteklih nekoliko godina predstavljalo je ozbiljan korak unatrag za stvaranje većih mogućnosti za lansiranje ovih oblika socijalne ekonomije na ovom kontinentu.

Specifičnost organizacija u području socijalne ekonomije temelji se na određenim

karakterističnim vrijednostima i načelima. Svrha pravila kojima se vode te organizacije je odražavati tu specifičnost, između ostaloga uspostavljajući načelo demokratskog donošenja odluka i ograničenja oko toga kako se profiti i viškovi raspoređuju. Međutim, ovaj specifični *modus operandi* nije neutralan. Upotreba ovih zakonskih oblika donosi osnivačkim grupama i ekonomskim akterima relativno više troškove djelovanja u usporedbi s drugim oblicima privatnih tvrtki. Izdaci koji proizlaze iz specifičnih karakteristika organizacija socijalne ekonomije rezultat su internalizacije socijalnih troškova, što je povezano s demokratskim procesom odlučivanja, načinom na koji se viškovi raspodjeljuju i s prirodom dobara i usluga koje su nude, koje su uglavnom od socijalnog i/ili općeg interesa u usporedbi s eksternalizacijom privatnih troškova od strane tradicionalnih profitnih privatnih poduzeća.

Iz perspektive jamčenja jednakih mogućnosti različitim tipovima organizacija, i s obzirom da različite situacije zahtijevaju razlike u tretmanu, zakonski okvir trebao bi donijeti mjere za kompenziranje teškoća djelovanja, koje trpe zakonski oblici koji imaju slabije mogućnosti. Takva mjera može biti financijska potpora. Međutim, mogu preuzeti i oblik poreznih olakšica. Istovremeno, zakonodavci bi trebali postaviti odgovarajuće mehanizme kako bi spriječili određene ekonomske aktere da se ponašaju oportunistički i iskorištavaju kompenzacije za prilagodbu ovih oblika, bez snošenja odgovarajućih troškova.

U većini zemalja u zapadnom dijelu Europske unije, četiri glavna zakonska oblika, koje je socijalna ekonomija preuzela, uživaju neku vrstu specifičnog poreznog tretmana. Koristi ovakvih posebnih fiskalnih mjera izdašnije su za udruge i zaklade, na temelju njihove neprofitne prirode i načina na koji raspoložu resursima i viškovima, jer daju prioritet aktivnostima od socijalnog i/ili općeg interesa. Takvo

zakonodavstvo pojačano je u proteklih godinama u brojnim zemljama, kao na primjer, španjolski zakon 43/2002. koji donosi porezni sustav za neprofitne organizacije, talijanski zakon 460/1997. o ONLUS-u ili neprofitnim organizacijama od društvene korisnosti i njemački Kodeks socijalnog prava (njem. *Sozialgesetzbuch*) koji se bavi neprofitnim organizacijama. Što se tiče zadruga, mnoge zemlje koje imaju poseban porezni sustav ne proširuju ga na sve zadruge. U Irskoj, na primjer, to je jedino primjenjivo na kreditne unije, a u Grčkoj samo na poljoprivredne zadruge.

Institucionalni okvir također definira granice djelovanja socijalne ekonomije u raznim sektorima socijalne i gospodarske aktivnosti. Iako zakonske odredbe za oblike socijalne ekonomije priznaju njihovo pravo da slobodno djeluju na tržištu kao bilo koji drugi privatni akter, sektorske odredbe mogu zabraniti ulaznje u određena područja aktivnosti i slobodni razvoj unutar njih. U slučaju uzajamnih društava, mogu se primijetiti tri obrasca razvoja po gospodarskim sektorima: postoje zemlje u kojima uzajamna društva mogu djelovati u mnogim područjima, kao što je u Velikoj Britaniji, gdje se mogu uključiti u aktivnosti od opskrbe vodom do sporta; druga grupa zemalja ograničava područje djelovanja na određene sektore kao što su zdravstvo ili zdravstveno osiguranje, dok posljednja grupa ne posjeduje taj zakonski oblik. Dodatno, tamo gdje pravila sektora sprečavaju da rizici budu uzajamni, osiguravajuće zadruge i društva uzajamnog osiguranja ne mogu se osnovati. Situacije je slična za zadruge u drugim sektorima gospodarstva.

JAVNE POLITIKE PREMA SOCIJALNOJ EKONOMIJI U ZEMLJAMA EUROPSKE UNIJE

Tijekom zadnjih dvadeset i pet godina brojne su nacionalne i regionalne vlade unutar Europske unije lansirale javne poli-

tike s eksplicitnim pozivanjem na socijalnu ekonomiju u cijelosti ili na neke njezine sastavnice. Općenito, formulirane su **sektorske politike** koje su uključivale izričitu, iako fragmentiranu i labavu, usmjerenost na institucionalne oblike koji čine socijalnu ekonomiju. Primjeri se odnose na aktivne politike zapošljavanja koje uključuju zadruge radnika i integracijska poduzeća, politike socijalnih usluga, gdje su udruge, zaklade i druge neprofitne organizacije igrale ključnu ulogu, politike poljoprivrednog i ruralnog razvoja u koje su poljoprivredne zadruge uključene, ili usmjerenost na društva uzajamne štednje u okviru sustava socijalne sigurnosti. U nešto novijoj povijesti i pojedinačno su se pojavile **politike specifične za socijalnu ekonomiju**, neke usredotočene na poduzeća koja djeluju na tržištu, a druge na neprofitne organizacije koje djeluju izvan tržišta, ali rijetko pokrivajući oboje. Međutim, lansiranje ovih politika u zemljama Europske unije bilo je fragmentirano i po obimu i po sadržaju.

Mnoge zemlje u EU imaju tijelo na visokoj razini unutar nacionalne vlade s eksplicitnim, prihvaćenim odgovornostima za pitanja koja se tiču socijalne ekonomije. To je slučaj Secrétariat d'État au développement durable et à l'économie sociale belgijske vlade (Državni tajnik za održivi razvoj i socijalnu ekonomiju), Dirección General de Economía Social (Opća uprava za socijalnu ekonomiju) španjolskog Ministarstva rada i nekoliko regionalnih vlasti, Délégation interministérielle à l'innovation à l'expérimentation sociale et à l'économie sociale francuske vlade (Međuministarska delegacija za inovacije, socijalno eksperimentiranje i socijalnu ekonomiju), Uprava za socijalnu ekonomiju - FAS u Irskoj, Direzione generale per gli enti cooperative Ministero dello sviluppo economico (Opća uprava za zadruge, Ministarstva gospodarskog razvoja) i Agenzia per le Onlus (Agencija za socijalno odgovorne neprofitne organizacije) u Italiji, Uprava za vezu s nevladinim organizacija-

ma u malteškom Ministarstvu za obitelj i socijalnu solidarnost, portugalski Instituto António Sérgio do Sector Cooperativo (INSCOOP) i, u Velikoj Britaniji Cabinet Office's Social Enterprise unit (Uprava za socijalno poduzetništvo ureda vlade) i Treasury's Charity and Third Sector Finance Unit (Uprava za financiranje dobrotvornih organizacija i trećeg sektora Ministarstva financija).

Politike koje su provedene s ciljem podržavanja socijalne ekonomije predstavljaju raznolik katalog tipova. Ovisno u prirodi instrumenata koje koriste, mogu se klasificirati kao institucionalne politike, politike difuzije, politike osposobljavanja i istraživanja, financijske politike, politike potpore sa stvarnim uslugama i politike potražnje.

JAVNE POLITIKE PREMA SOCIJALNOJ EKONOMIJI NA RAZINI EUROPSKE UNIJE

Pažnja koju razna tijela EU-a poklanjaju socijalnoj ekonomiji rasla je tijekom posljednjih triju desetljeća, ali s prekidima i s razlikama među institucijama. Važna uloga socijalne ekonomije u socijalnom i gospodarskom razvoju Europe progresivno je zadobivala prepoznavanje i s tim svoju poziciju kamena temeljca europskog socijalnog modela.

Dugačak marš prema institucionalnom prepoznavanju socijalne ekonomije i strukturiranju posebnih europskih politika započeo je 1980-ih. Dostigao je vrhunac 1989. u priopćenju Komisije Vijeću o Poduzećima u sektoru Économie Sociale: europsko tržište bez granica koje je predlagalo da se donese europska zakonodavna osnova u obliku statuta za zadruge, udruge i uzajamna društva te stvori odjel za socijalnu ekonomiju u općoj upravi XXIII. Europske komisije.

Druge dvije EU institucije bile su važni predvodnici socijalne ekonomije:

- Europsko ekonomsko i socijalno vijeće (EESC), savjetodavno tijelo Europske unije. Ima predstavnike socijalne ekonomije u Grupi III. i stvorili su Podskupinu za socijalnu ekonomiju. EESC je posebno aktivan zadnjih godina i objavio je nekoliko mišljenja.
- Europski parlament. Po prvi put je uspostavio međugrupu Europskog parlamenta za socijalnu ekonomiju 1990. godine.

Postoji još jedno tijelo - Savjetodavni odbor zadruga, uzajamnih društva, udruga i zaklada (CCCMAF). Uspostavljeno je 1998. kako bi davalo mišljenja o raznim temama koje se tiču promocije socijalne ekonomije na razini Europske unije. Odbor je ukinut 2000., nakon restrukturiranja Komisije. Međutim, uslijed inicijative samih sektorskih organizacija odmah je aktivirana Europska stalna konferencija zadruga, uzajamnih društava, udruga i zaklada (CEP-CMAF) kao europska platforma koja djeluje kao sugovornik europskih institucija.

U provođenju mjera, EU institucije nastavljaju se susretati s dvojakim problemom u odnosu prema socijalnoj ekonomiji: njezina slaba zakonska utemeljenost i nedostatak konceptualne definicije, te borba s nedostatkom eksplicitnih referenci u osnovnim tekstovima Europske unije (Rimski ugovor i Ugovor iz Maastrichta), definicija koja se (ako i postoji) temelji na pravnoj formi, a ne na aktivnostima koje se provode, te mnoštvo pojmova (treći sustav, civilno društvo, itd.) koji otežavaju konsenzus o pravcu koji treba slijediti.

S gledišta zakonskog prepoznavanja i vidljivosti socijalne ekonomije moraju se spomenuti organizacije europskih konferencija, odobravanje mišljenja EESC-a te inicijative i mišljenja Međugrupe za socijalnu ekonomiju Europskog parlamenta, kao i odobravanje Statuta za europsko zadružno društvo.

U politikama koje se primjenjuju, ciljevi s kojima je socijalna ekonomija povezana

su zapošljavanje, socijalne usluge i socijalna kohezija, pa se prije svega pojavljuju u dvije glavne linije javne politike: socijalna i radna integracija i socijalne politike te lokalni razvoj i politike stvaranja radnih mjesta. Interes EU institucija za uključivanje socijalne ekonomije u ove ciljeve predstavlja osnovni napredak, iako otkriva usko-grudno gledište o potencijalu socijalne ekonomije i dobrima koja može stvoriti u gospodarstvu i društvu Europe.

U nedostatku posebnih europskih proračunskih politika za socijalnu ekonomiju, sudjelovanje socijalne ekonomije u proračunskoj politici Europske unije postignuto je kroz okvir zapošljavanja i politike socijalne kohezije, a posebice kroz višegodišnje proračune za promicanje malih i srednjih poduzeća i zapošljavanje kao što su ADAPT inicijativa i EQUAL inicijativa za socijalnu i radnu integraciju, Europski socijalni fond (ESF) i Treći sustav te Pilot akcija zapošljavanja.

Ovi programi imali su širok strukturalni učinak, i nacionalno i internacionalno, u koordiniranju i strukturiranju europske socijalne ekonomije u smislu saveza, mreža, istraživanja, kulture i politika. EQUAL program je posebno važan. Podupire projekte koji uključuju sudjelovanje organizacija socijalne ekonomije s temama kao što su Jačanje socijalne ekonomije (trećeg sektora), a posebno usluga koje su od interesa za zajednicu, s fokusom na unapređivanje kvalitete radnih mjesta. Ovi projekti također uključuju predavanja i debate, koje su ključni čimbenici širenja koncepta. To ima značajan učinak u zemljama kao što su Poljska, Irska i Austrija.

Skroman napredak u prepoznavanju i u lansiranju politika na razini Europske unije u suprotnosti je s teškoćama koje se javljaju u EU-ovoj **politici konkurencije** i u novije vrijeme, u njezinoj **politici državne pomoći**.

TRENDOVI I IZAZOVI

Socijalna ekonomija: sve važniji sektor u pluralnom društvu

Glavni i najvažniji trend koji se može uočiti u nedavnoj evoluciji socijalne ekonomije je njezina konsolidacija u europskom društvu kao **stupa društvene korisnosti** između kapitalističkog i javnog sektora, koji se sastoji od velikog mnoštva aktera: zadruge, uzajamna društva, udruge, zaklade i druga slična poduzeća i organizacije.

Pokret udruga građana u ovom trenutku značajno raste kroz promicanje poslovnih inicijativa solidarnosti usmjerenih prema proizvodnji i distribuiranju posebnih ili socijalnih dobara. Stabilno rastuća suradnja između pokreta udruga i zadruga zamjetna je u razvoju mnogih njihovih projekata i aktivnosti, kao što je to u slučaju socijalnih poduzeća. Kapacitet ovih inicijativa da riješi **nove socijalne potrebe** koje su se pojavile u novijim desetljećima ponovno je oživio važnost socijalne ekonomije.

Međutim, socijalna ekonomija nije samo nametnula svoju sposobnost da učinkovito doprinosi rješavanju novih socijalnih problema, već je i ojačala svoju poziciju u tradicionalnim sektorima, kao što su poljoprivreda, industrija, usluge, maloprodaja, bankarski sustav i uzajamno osiguranje. Drugim riječima, socijalna ekonomija se predstavlja i kao nužna institucija za stabilan i održiv gospodarski rast, usklađujući usluge s potrebama, povećavajući vrijednosti ekonomskih aktivnosti koje služe socijalnim potrebama, pravednijem dohotku i raspodjeli bogatstva, ispravljajući neravnoteže tržišta rada i produbljujući ekonomsku demokraciju.

Nova socijalna ekonomija oblikuje se kao sektor u nastajanju koji je, ako želimo ponuditi adekvatan odgovor na nove izazove globalne ekonomije i društva, sve više nezamjenjiv. Ti izazovi leže u korijenu sve većeg interesa za ulogu koju **nova** socijalna ekonomija može igrati u društvu blagostanja.

Nužno konceptualno određenje socijalne ekonomija

Izazov na koji socijalna ekonomija treba odgovoriti bez odlaganja je onaj okončavanja njezine institucionalne nevidljivosti. Nevidljivost se objašnjava ne samo početnom prirodom socijalne ekonomije kao novog sektora u ekonomskom sustavu, već i kao nedostatak konceptualnog određenja, to jest kao nedostatak jasne, rigorozne definicije karakteristika koje različiti tipovi poduzeća i organizacija koje tvore socijalnu ekonomiju dijele i posebnih karakteristika koje im omogućavaju da se razlikuju od ostalih.

U tom smislu, postupni proces konceptualnog određivanja socijalne ekonomije je zamjetan posljednjih godina, oslanjajući se na same aktere, kroz njihove predstavničke organizacije, kao i na znanstvena i politička tijela. Ovaj izvještaj predstavlja koncept socijalne ekonomije koji je izveden iz kriterija postavljenih u Priručniku za otvaranje podračuna poduzeća u socijalnoj ekonomiji Europske komisije, koji odgovara definicijama koje su osmišljene u novijoj ekonomskoj literaturi i od strane samih organizacija socijalne ekonomije.

Pravno određenje socijalne ekonomije i priznavanje u nacionalnim računima

Konceptualno određenje socijalne ekonomije omogućit će bavljenje izazovima određenja u pravnom sustavu EU-a i država članica EU-a. Iako neke europske zemlje i sama EU priznaju socijalnu ekonomiju u brojnim pravnim tekstovima, zajedno s nekim njezinim sastavnicama, napredak se mora dogoditi u području statusne definicije obima socijalne ekonomije i pretpostavki koje njezine komponente moraju ispunjavati kako bi se spriječilo razvodnjavanje njezinih odredbenih karakteristika i gubitak njezine društvene korisnosti.

Zakonski statut socijalne ekonomije i učinkovita pravna barijera trebaju se uvesti

tako da niti jedna organizacija nesocijalne ekonomije ne može izvući korist iz ekonomskih aktivnosti organizacija s pravnim statusom ili od javne politike u svrhu podupiranja socijalne ekonomije.

Ovaj izvještaj je također pokazao porast veličine socijalne ekonomije koja izravno pruža preko 11 milijuna radnih mjesta, 6% ukupne zaposlenosti u Europskoj uniji. Suprotno tome, ona je nevidljiva u nacionalnim računima, prepreka koja predstavlja još jedan velik izazov.

Trenutačna pravila nacionalnog računovodstva donesena su na vrhuncu sustava mješovite ekonomije, koja ne prepoznaju socijalnu ekonomiju kao diferencirani institucionalni sektor, otežavajući time prikupljanje svakodnevnih, točnih i pouzdanih ekonomskih podataka o akterima od kojih se socijalna ekonomija sastoji. Međunarodno heterogeni kriteriji koji se koriste za prikupljanje statistika sprečavaju komparativne analize i oduzimaju autoritet pristupima koji bacaju svjetlo na doprinos socijalne ekonomije u postizanju ciljeva značajnih ekonomskih politika.

Nedavno pripremljen Priručnik za otvaranje podračuna poduzeća u socijalnoj ekonomiji Europske komisije važan je korak prema institucionalnom priznavanju jednog dijela socijalne ekonomije u sustavu nacionalnih računa. Priručnik objašnjava metodologiju pomoću koje se mogu prikupiti pouzdani, usklađeni podaci diljem EU-a, unutar okvira nacionalnih računa (ESA, 1995.) za pet glavnih grupa poduzeća socijalne ekonomije: a) zadruge, b) uzajamna društva, c) poslovne grupe socijalne ekonomije, d) druga slična poduzeća u socijalnoj ekonomiji i e) neprofitne institucije koje služe poduzećima socijalne ekonomije.

Socijalna se ekonomija u Europi mora uhvatiti u koštac s dvostrukim izazovom u ovom području; prvo, organizacije koje predstavljaju socijalnu ekonomiju moraju

osnažiti svoje glasove u Europskoj komisiji i u svakoj od zemalja članica kako bi osigurale da se prijedlozi priručnika i provedu. Moraju natjerati svaku državu članicu EU-a da napravi Statistički registar poduzeća socijalne ekonomije, koji se temelji na kriterijima razgraničenja koji su navedeni u priručniku, tako da se mogu otvoriti podračuni koji pokrivaju poduzeća u tim registrima.

Drugo, moraju promovirati inicijative koje će omogućiti prikupljanje pouzdanih, usklađenih podataka o velikom segmentu socijalne ekonomije koji nije pokriven priručnikom Europske komisije. Ovaj segment uvelike se sastoji od udruga i zaklada, koje pokriva Priručnik o neprofitnim institucijama u sustavu nacionalnih računa Ujedinjenih naroda. Priručnik uključuje mnoge neprofitne organizacije koje nisu dio socijalne ekonomije, međutim, bilo bi moguće odvojiti statistike za neprofitne organizacije koje udovoljavaju kriterijima određenja socijalne ekonomije definiranim u ovom izvještaju, od statistike neprofitnog sektora koja se prikuplja u skladu s NPI priručnikom.

Koordinacija između saveza socijalne ekonomije

S obzirom da je pluralna i da se javlja u različitim oblicima, socijalnoj ekonomiji potrebne su snažne organizacije kako bi predstavljale različite grupe poduzeća i organizacija od kojih je sastavljena. Međutim, identitet koji svi dijele i jezgra zajedničkih interesa koja drži socijalnu ekonomiju na okupu sugerira nužnost i uputnost istinskog pokretanja procesa postizanja koordinacije na razini čitave socijalne ekonomije i na svakoj od nacionalnih razina, kao i transnacionalno diljem Europe. Što je vidljivija i moćnija kolektivna slika koju socijalna ekonomija projicira, to je veća mogućnost učinkovite akcije i razvoja za svaku od grupa aktera koji čine ovaj sektor.

Socijalna ekonomija i socijalni dijalog

Postizanje priznavanja socijalne ekonomije kao posebnog sugovornika u socijalnom dijalogu vrlo je značajan izazov.

Socijalna ekonomija postala je značajna institucija civilnog društva koja na bitan način doprinosi organizaciji strukture udruživanja i razvoju participativne demokracije. Međutim, istovremeno, socijalna ekonomija je moćan ekonomski i socijalni akter sa specifičnim karakteristikama koje se ne mogu svrstati u klasičnu shemu poslodavac/zaposlenik i nalažu da se socijalna ekonomija izričito prepozna kao socijalni sugovornik.

Za vrijeme druge polovice dvadesetog stoljeća, na vrhuncu miješanih ekonomskih sustava, glavni akteri za pregovaračkim stolom koji su dogovarali javne politike (pogotovo politike vezane uz dohotke) bile su vlade, organizacije poslodavaca i sindikati. Danas je, međutim, gospodarstvo postalo pluralnije i to zahtijeva izravno sudjelovanje svih sektora u socijalnom dijalogu: udruge poslodavaca, sindikati, vlade i ova preostala velika grupa socijalnih i ekonomskih aktera, poduzetnika i poslodavaca koja čini novu socijalnu ekonomiju koja ima sve veću ulogu u razvijenom svijetu.

Zajedno s klasičnim **kolektivnim pregovaračkim stolovima**, trebali bi biti predloženi i stolovi **socijalnog dijaloga** koji uključuju aktere socijalne ekonomije, kako bi bili više u skladu s novim gospodarskim scenarijem početkom ovog stoljeća.

Socijalna ekonomija i javne politike

Već preko dva desetljeća europske institucije (Parlament, Komisija te Ekonomski i socijalni odbor) zapažaju kapacitet socijalne ekonomije u ispravljanju značajnih socijalnih i ekonomskih neravnoteža i postizanju različitih ciljeva od općeg interesa. Nedavno je Europski parlament odredio

socijalnu ekonomiju kao temeljni stup i kamen temeljac europskog socijalnog modela (*clé de voûte du modèle social européen*).

U skladu s tim, čak i više nego prije, zemlje članice i Europska komisija moraju se konkretno obavezati da će socijalnu ekonomiju učiniti ne samo učinkovitim instrumentom za postizanje određenih ciljeva javne politike u općem interesu, već i za postizanje cilja vrijednog samo po sebi (na primjer: zadrugarstvo, uzajamnost, udrugarstvo i inicijative civilnog društva koje su u općem interesu), koji je nezamjenjiv u konsolidaciji razvijenog društva i vrednota koje se povezuju s europskim socijalnim modelom. U tom trenutku, organizacije koje predstavljaju socijalnu ekonomiju imaju važnu ulogu u predstavljanju inicijativa i prijedloga institucijama EU, političkim strankama, sindikatima, sveučilištima i drugim organizacijama koje predstavljaju civilno društvo.

Socijalna ekonomija i tržišta: kompetitivnost i socijalna kohezija

Nedavna i nadolazeća evolucija socijalne ekonomije u Europi bila je i bit će snažno određena promjenama okoline u kojoj djeluje, to posebno vrijedi za tržišta, koja su sve više globalizirana i sve više i više označena intenziviranim nadmetanjem, decentralizacijom i delokalizacijom proizvodnje i promjenama načina na koji vlade djeluju, s jasnim trendom prema progresivnoj deregulaciji i privatizaciji javnih usluga. Zajedno s pojavom novih socijalnih problema (starenje stanovništva, masovne migracije, i tako dalje), ove promjene ne samo da povećavaju mogućnosti za rast socijalne ekonomije, već i za izazove i opasnosti za neke od sfera njezinog djelovanja.

Razna poduzeća i organizacije koje tvore socijalnu ekonomiju suočene su s izazovom integracije učinkovitih proizvodnih procesa i ciljeva socijalnog blagostanja u svojem djelovanju. Bez odgađanja, akteri socijalne

ekonomije moraju se pozabaviti razvojem konkurentnih strategija u skladu s novim zahtjevima tržišta koje pokazuje stabilan porast konkurentnosti, kako bi za sebe osmislili korisne instrumente za dobrobit svojih članova i za jačanje socijalne kohezije.

Ulazak u poslovne mreže i saveze, stvaranje novih putova za financiranje poduzeća, inovacije u proizvodima i procesima i davanje poleta osposobljavanju i politikama razvoja znanja moraju zauzimati istaknuto mjesto među strategijama konkurentnosti.

Socijalna ekonomija, nova proširena Europska unija i razvoj integriranog euro-mediteranskog prostora

EU pridaje veliku važnost ciljevima konsolidiranja integriranog europskog prostora gdje će socijalne i ekonomske nejednakosti između EU-15 i 12 novih zemalja članica iz istočne i južne Europe biti ukinute i eliminirane što je brže moguće. Među drugim posljedicama, ove nejednakosti uzrokovale su značajne migratorne tokove s istoka na zapad unutar EU-a. Zajedno sa snažnijom socijalnom kohezijom u EU, dodatni izazov je stvoriti integrirani euro-mediteranski prostor koji će postati prostor prosperiteta i stabilnosti. Zato, sve zemlje koje graniče s Mediteranom moraju konsolidirati snažne demokratske države i produktivna struktura civilnog društva u zemljama južnog obruča mora se proširiti.

U tim zemljama, visoke stope rasta stanovništva i drugi strukturalni razlozi sprečavaju gospodarski rast koji vodi višem standardu života za većinu stanovništva, a to je razlog zbog kojega su euro-mediteranska regija i EU postali jedni od zemljopisnih prostora s najvećim migracijskom trendovima, i u smislu veličine i u smislu intenziteta. To je dalje povezano s velikim grupama stanovništva iz Latinske Amerike, subsaharske Afrike i jugoistočnih azijskih zemalja.

S obzirom na posebne karakteristike, akteri socijalne ekonomije mogu igrati veliku ulogu i u integriranju imigracijskog stanovništva i u razvijanju tokova trgovine unutar EU-a i između Europe i južnih obala Mediterana.

Obrazovni sustav, mreže istraživanja i razmjene, sveučilište i socijalna ekonomija

Obrazovni sustavi EU-a predodređeni su da odigraju važnu ulogu u stvaranju poduzetničke kulture i demokratiziranju gospodarstva kroz projekte osposobljavanja koji stimuliraju poduzetničke inicijative koje se temelje na vrijednostima koje karakteriziraju socijalnu ekonomiju. Zauzvrat, razvoj novih proizvoda i inovativnih procesa u tvrtkama socijalne ekonomije zahtijeva da te tvrtke osnaže inicijative za suradnju sa sveučilišnim centrima koji stvaraju i prenose znanje. Istraživačke mreže i mreže za razmjenu informacija između tih centara i profesionalaca socijalne ekonomije doprinjet će, kao što to i čini posljednjih godina, širenju nužnih baza znanja specifičnih za socijalnu ekonomiju i njihovo širenje diljem Europe.

Identitet socijalne ekonomije i njezine vrijednosti

Nova socijalna ekonomija oblikuje se u Europskoj uniji kao **stup društvene kohezivnosti** u pluralnom ekonomskom sustavu, uz bok javnog ekonomskog sektora i kapitalističkog ekonomskog sektora.

Izazov s kojim se socijalna ekonomija mora suočiti jest kako prebroditi opasnost razvodnjavanja ili trivijalizacije ovih identifikirajućih obilježja, koja su zaslužna za njezinu specifičnu društvenu korisnost. Zbog toga, akteri socijalne ekonomije moraju produbiti svoju svijest o vrijednostima koje sačinjavaju njihovu zajedničku srž, upotrijebiti sav socijalni i kulturni utjecaj

koji je usklađen s ovim vrijednostima u cilju reafirmiranja vlastitog institucionalnog profila i postizanja učinka koji umnožava njihov ekonomski i socijalni potencijal.

Izazovi i trendovi koji su gore navedeni nisu zaključni dekalog, već prijedlog koji je otvoren za raspravu, početna točka za refleksiju u novoj fazi koja se otvorila u Europi s nedavnim širenjem Europske unije.

U ovoj novoj fazi i novoj socijalnoj ekonomiji, sva važnost i sva odgovornost za definiranje vlastitih specifičnih profila i strateških ciljeva koje bi trebala usvojiti kako bi igrala vodeću ulogu u izgradnji Europe, ispravno pripada akterima u samoj socijalnoj ekonomiji.

LITERATURA

- Birkhoelzer, K., & Lorenz, G. (1999). *The employment potential of social enterprises in 6 EU member states*. Berlin: Technologie-Netzwerk.
- Borzaga, C., & Spear, R. (Eds.). (2004). *Trends and challenges for cooperatives and social enterprises in developed and transition countries*. Edizioni 31. Trento.
- Cabra De Luna, M. A. (2003). Las instituciones europeas y las organizaciones de la economía social. In I. Faura (ed.), *La economía social y el tercer sector*. Madrid: Escuela Libre Editorial.
- Centre International de Recherches et d'Information sur l'Economie Publique, Sociale et Coopérative (2000). *The Enterprises and organizations of the third system: A strategic challenge for employment*. Liege: Directorate General V of the European Union.
- Chaves, R. (2002). Politiques publiques et économie sociale en Europe: le cas de l'Espagne. *Annals of Public and Cooperative Economics*, 73(3), 453-480. doi:10.1111/1467-8292.00200
- Chopart, J. N., Neyret, G., & Rault, D. (Eds.). (2006). *Les dynamiques de l'économie sociale et solidaire*. Paris: La Découverte.
- Comisión de las Comunidades Europeas (2004). *Comunicación al Consejo, al Parlamento Europeo, al Comité Económico y Social Europeo y al Comité de las Regiones sobre fomento de las cooperativas en Europa* (23 Febrero 2004, Com(2003)18).
- Comité économique et social des Communautés européennes (1986). *Les organisations coopératives, mutualistes et associatives dans la Communauté européenne*. Bruxelles: Office des publications officielles des Communautés européennes, Éditions Delta.
- Defourny, J., & Monzón Campos, J. (Eds.) (1992). *Économie sociale (entre économie capitaliste et économie publique): The third sector (cooperatives, mutual and nonprofit organizations)*. Bruxelles: De Boeck Université, CIRIEC.
- Demoustier, D. (2001). *L'économie sociale et solidaire. S'associer pour entreprendre autrement*. Paris: Alternatives économiques/Syros.
- Demoustier, D., Chaves, R., Huncova, M., Lorenz, G., & Spear, R. (2006). Débats autour de la notion d'économie sociale en Europe. *Revue internationale de l'économie sociale*, 300, 8-18.
- Draperi, J. F. (2005). *L'Économie sociale, de la A à la Z*. Paris: Alternatives économiques.
- Evers, A., & Laville, J. L. (Eds.). (2004). *The third sector in Europe*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Lévesque, B., & Mendell, M. (1999). *L'économie sociale: éléments théoriques et empiriques pour le débat et la recherche*. Montreal: Cahier de recherche du CRISES, UQAM.
- Monzon, J. L. (2003). Cooperativismo y Economía Social: perspectiva histórica. *CIRIECESPAÑA: revista de economía pública, social y cooperativa*, 44, 9-32.
- Monzon, J. L., Demoustier, D., Sajardo, A., & Serra, I. (Eds.). (2003). *El Tercer sector no lucrativo en el Mediterráneo. La Economía Social de no mercado*. Valencia: CIRIEC-España.
- Parlement commission de l'emploi et des affaires sociales (2006). *Rapport sur un modèle social européen pour l'avenir*. 2005/2248/INI.
- Salamon, L. M., & Anheier, H. K. (1997). *Defining the nonprofit sector: A cross-national analysis*. Institute for Policy Studies, The Johns Hopkins University.
- Spear, R., Defourny, J., Favreau, L., & Laville, J. L. (Eds.). (2001). *Tackling social exclusion in Europe. The contribution of social economy*. Aldershot: Ashgate.
- Tomas-Carpi, J. A. (1997). The prospects for a social economy in a changing world. *Annals of Public and Cooperative Economics*, 68(2), 247-279. doi:10.1111/1467-8292.00045
- Vienney, C. (1994). *L'Économie sociale*. Paris: Re-pères, La Découverte.